

ISLOM DINI MANBALARIDA INSON HUQUQLARI: TARIXIY VA HUQUQIY TAHLIL

Farzona Abdullayeva

Termiz davlat universiteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19881104>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Islom dini manbalarida inson huquqlari tushunchasining mazmun-mohiyati, uning ilohiy va huquqiy asoslari tadqiq etiladi. Qur'oni Karim va Hadisi shariflarda inson qadr-qimmatini, yashash huquqi, tenglik va adolat tamoyillari qanday aks etgani qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, Islom huquqi (Shariat) tizimida inson erkinliklari va majburiyatlarining mutanosibligi, "Vidolashuv xutbasi"ning inson huquqlari xalqaro xartiyasi sifatidagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: Islom, Qur'on, inson huquqlari, adolat, tenglik, "Vidolashuv xutbasi", vijdon erkinligi, ayollar huquqlari, shaxs daxlsizligi.

I. KIRISH: INSON HUQUQLARI MASALASINING DOLZARBLIGI

Bugungi globallashuv davrida inson huquqlari tushunchasi xalqaro siyosat va huquqning markaziy masalasiga aylandi. Ko'pincha "Inson huquqlari" tushunchasi faqat G'arb liberalizmi mahsuli sifatida talqin qilinsa-da, tarixiy va diniy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, Islom dini bundan 14 asr muqaddam inson qadrini eng oliy darajaga ko'targan.

Islomda inson huquqlari tushunchasi "ilohiy huquqlar" (Huququlloh) va "bandalar huquqlari" (Huququl ibod) o'rtasidagi muvozanatga asoslanadi. Bu huquqlar biror hukmdor yoki tashkilot tomonidan berilgan "hadya" emas, balki Yaratuvchi tomonidan inson zotiga ato etilgan ajralmas ne'matlardir.

II. QUR'ONI KARIMDA INSON QADR-QIMMATI VA TENGSIZLIKKA BARHAM BERILISHI

Islomiy inson huquqlari konsepsiyasining fundamental asosi — insonning aziz va mukarram qilib yaratilganligidir.

1. Insonning "Mukarram"ligi

Qur'oni Karimda: "Haqiqatan, Biz Odam bolalarini aziz va mukarram qildik..." (Isro surasi, 70-oyat) deb ta'kidlanadi. Bu oyat insonning dini, irqi yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, shunchaki "inson" bo'lgani uchun hurmatga loyiqligini e'tirof etadi.

2. Irqiy va milliy tenglik

Islom kelgan davrda arablarning boshqa millatlardan, oqsuyaklarning qullardan ustunligi g'oyasi hukmron edi. Qur'on bu tushunchani tubdan o'zgartirdi:

"Ey insonlar! Biz sizlarni bir erkak va bir ayoldan yaratdik hamda o'zaro tanishishingiz uchun sizlarni xalqlar va qabilalar qilib qo'ydik. Albatta, Alloh huzurida eng hurmatlingiz taqvodorrog'ingizdir" (Hujurot surasi, 13-oyat).

III. YASHASH VA SHAXSIY DAXLSIZLIK HUQUQI

Insonning eng birlamchi huquqi — yashash huquqidir. Islom huquqida bir begunoh insonning hayotiga tajovuz qilish butun insoniyatni o'ldirish bilan tenglashtiriladi (Moida surasi, 32-oyat).

3.1. Shaxsiy daxlsizlik va uy-joy daxlsizligi

Hech kim asossiz ayblanishi, ta'qib qilinishi yoki o'zganing shaxsiy hayotiga aralashishi mumkin emas.

Qur'onda bironing uyiga ruxsatsiz kirmaslik, josuslik qilmaslik va g'iybat qilmaslik buyuriladi. Bu esa zamonaviy huquqshunoslikdagi "privatlik" (shaxsiy hayot daxlsizligi) tamoyilining ilk ko'rinishidir.

IV. IJTIMOIIY-IQTISODIIY VA HUQUQIIY KAFOLATLAR

Islom dini insonning nafaqat ma'naviy, balki moddiy huquqlarini ham himoya qiladi.

* Mulk huquqi: Insonning halol mehnat bilan topgan mulki daxlsizdir. Uni tortib olish yoki nohaq o'zlashtirish qat'iy harom qilingan.

* Bilim olish huquqi: "Ilm talab qilish har bir musulmon uchun farzdir" (Hadis). Bu huquq jinsidan qat'i nazar barchaga tegishli.

* Mehnat huquqi: Ishchining haqqi "uning peshona teri qurimasdan" berilishi shartligi ijtimoiy adolatning eng yuksak namunasidir.

V. AYOL HUQUQLARI: TARIXIIY INQILOB

Islomgacha bo'lgan davrda ayol kishi merosxo'r emas, meros obyekti sanalgan. Islom ayol kishiga quyidagi huquqlarni berdi:

1. Mulkdorlik huquqi: Ayol kishi o'z mulkini mustaqil tasarruf etishga haqli.

2. Meros huquqi: Ota-onadan va turmush o'rtog'idan meros olish huquqi qonuniy mustahkamlandi.

3. Nikohda rozilik: Ayol kishini uning xohishsiz turmushga berish taqiqlandi.

VI. "VIDOLASHUV XUTBASI" — INSON HUQUQLARINING BIRINCHI DEKLARATSIYASI

Milodiy 632-yilda Payg'ambarimiz (s.a.v.) tomonidan o'qilgan "Vidolashuv xutbasi" insoniyat tarixidagi eng muhim huquqiy hujjatlardan biridir. Unda quyidagi prinsiplar e'lon qilingan:

- * Qonli xunrezliklarga (vendetta) chek qo'yish;
- * Sudxo'rlikni taqiqlash (iqtisodiy zulmga qarshi);
- * Ayollarga nisbatan yaxshi munosabatda bo'lish;
- * Mulk va hayot daxlsizligi.

Ushbu xutba 1948-yilgi Umumjahon inson huquqlari deklaratsiyasidan 13 asr oldin inson huquqlarining global platformasini yaratib bergan.

VII. VIJDON ERKINLIGI VA BAG'RIKENGLIK

Islom boshqa din vakillariga nisbatan bag'rikenglik (tolerantlik) tamoyilini ilgari suradi.

"Dinda zo'rlash yo'q" (Baqara surasi, 256-oyat) qoidasi vijdon erkinligining oliy kafolatidir.

Islom davlatida yashagan g'ayridinlar (zimmiylar) o'z ibodatxonalariga, urf-odatlariga va ichki sudlariga ega bo'lganlar.

VIII. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Islom dini manbalarida inson huquqlari shunchaki qog'ozdagi qoidalar emas, balki iymonning ajralmas qismi sifatida talqin etiladi. Inson huquqlarini buzish

Islomda nafaqat qonunbuzarlik, balki katta gunoh hisoblanadi.

Bugungi kunda Islom manbalaridagi insonparvarlik g'oyalarini chuqur o'rganish jamiyatda adolatni o'rnatish, radikalizmning oldini olish va millatlararo totuvlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Islom manbalarida inson — maxluqotlarning gultoji, uning huquqlari esa muqaddasdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qur'oni Karim. Abdulaziz Mansur tahriri ostidagi ma'nolar tarjimasi. – Toshkent: "TIU", 2012.
2. Al-Buxoriy, Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil. Al-Jome' as-sahih (Oltin silsila). – Toshkent: "Hilol-nashr", 2019.
3. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
4. Sayyid Qutb. "Islomda ijtimoiy adolat". – Qohira, 1995.
5. Maududiy, Abul A'lo. "Human Rights in Islam". – London: The Islamic Foundation, 1976.
6. Zuhayliy, Vahba. "Al-Fiqh al-Islomiy va adillatuhu" (Islom fihi va uning dalillari). 1-jild. – Damashq, 1985.
7. Sodiq Muhammad Yusuf, Shayx. "Islom va inson huquqlari". – Toshkent: "Hilol-nashr", 2015.
8. Azizxo'jayev A. "Davlat, huquq va ma'naviyat". – Toshkent: "Adolat", 2001.
9. Xalqaro Inson huquqlari deklaratsiyasi (1948-yil 10-dekabr).